

Padányi József

Az „isteni szikra” megjelenése a vezetésben

Nem borultunk percenként egymás nyakába, és nem hirdettük folyamatosan azt, hogy becsüljük a másikat. Eltérő pályán fociztunk, de a Nemzeti Közszerológiai Egyetem építése során egy térfélre kerültünk. Partner volt minden jó és előremutató kezdeményezésben, és partner volt akkor is, ha nehézségekkel néztünk szembe. Nehézség pedig volt szép számmal: az építkezés ugyanis sokszor kezdődik a régi struktúrák, gondolkodás lebontásával, a nyílt vagy rejtett ellenállás letörésével. Volt, aki ezt erővel, és volt, aki ésszel csinálta. Ő inkább az utóbbit szerette akkor is, ha voltak kételyei. Sokszor vonultunk el az irodám mélyére, hogy a rektori tanács ülése után nyalogassuk a sebeinket, vagy felhőtlenül örüljünk a ritkán kapott dicséretnek. Számíthattam rá, és talán Ő is úgy érezte, számíthat rám.

Meghívott, hogy hajózzunk együtt a Dunán. Hibáztam, mert halogattam, de mindig szóba került, ha találkoztunk. Aztán a hajó elment, és ő is vele örökre. E néhány sorral talán jóváteszek valamit ebből a hibámból.

Az „isteni szikra” fogalmának megjelenése az elméletben

A címben jelzett „isteni szikra” a kiemelkedő vezetők olyan képessége, amelyet nehéz megmagyarázni.¹ Jó pillanatban jó döntést hozni, ráérezni a lehetőségre számos szakmában fontos, de mi most a katonai vezető, a katonai vezetői

¹ A vonatkozó francia kifejezés – *coup d’oeil* – sokféleképpen fordítható. Megérzés, előrelátás, stratégiai döntéshozatali képesség, tehetség, ösztön. Használják a kifejezést a sportban (őstehetség), az üzleti életben (üzleti érzék) és a mindennapokban (zsaruszimat) egyaránt.

döntések esetében vizsgáljuk ezt a kérdést. Annál is inkább, mert ezen a területen a rossz döntés árát vérrel fizetjük, így a jó döntés jelentősége felmérhetetlen.

A nagy katonai gondolkodók valamennyien foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy mi a titka a jó vezetőnek. Arra jutottak, hogy az egyik legfontosabb mutató a megalapozott és jó időben hozott döntés. Az ilyen döntést pusztán ösztönből nem lehet meghozni, ahhoz ismerni kell a körülményeket, amelyek hatással lehetnek a harcra. Ahogy a kínai hadtudomány egyik legnagyobb gondolkodója írta: „Ezért a bölcs hadvezér megfontoltságának össze kell kötnie az előnyt és a hátrányt. Ha az előnyökhöz mindig hozzászámítjuk (a hátrányokat is), akkor bízhatunk vállalkozásaink (sikeres) megvalósíthatóságában. Ha pedig a hátrányokhoz mindig hozzászámítjuk (az előnyöket is), akkor minden szerencsétlenséget el lehet kerülni.”² Nem nehéz felismerni ezekben a mondatokban a – katonai gyakorlatban – ma is használatos helyzetértékelés alapjait.

A kínai hadtudományi művekben gyakorta felbukkan az „előre tudás” (zhi 知) fogalma is. Ez gyakran azt a képességet jelöli, amikor a hadvezér még a csata megkezdése előtt képes felmérni az összecsapás helyén és idején fennálló körülményeket, olvasni tud az adott körülményekből, és ezekhez igazodva alkalmazza korábbi ismereteit, tapasztalatait úgy, hogy a körülményeket önmaga javára fordítja. A jó hadvezér így tehát nem passzív szereplője a körülmények összjátékának, hanem tudásával, felkészültségével azok aktív irányítójává válik, mert csak így képes a hadsereg megfelelő vezetésére és a győzelem megszerzésére.³ Itt már összekapcsolódik a megérzés és a felkészültség egymást kiegészítő, egymást erősítő vektora.

A shi 勢 ugyancsak a kínai hadtudományi gondolkodás egyik meghatározó fogalma. A szövegek jelentős részében olyan „stratégiai előnyt”, „stratégiai hatalmat/dominanciát/felülkerekedést” jelent, amelyet a nyers erő alkalmazása helyett a körülmények megfelelő kihasználása, illetve befolyásolása által lehetséges elérni. A shi kifejezéssel jelölt „stratégiai előnyt” a harc során felmerülő körülmények (a seregek létszáma, a terepviszonyok, a logisztika, a katonák morálja, a fegyverzet stb.) kihasználásával, illetve befolyásolásával mindkét hadvezérnek lehetősége van megszerezni. Az, hogy erre melyik fél képes hatékonyabban, elsősorban a hadvezéren múlik.⁴

² SUNZI 2018: 46.

³ SZUN PIN 2003: 72–75.

⁴ SZUN PIN 2003: 79–82.

A katonai vezető tehetségét későbbi hadtudósok is fontos tényezőnek tekintették. Antoine-Henri Jomini (1779–1869) alapvető művében külön fejezetet szentelt a katonai vezető „stratégiai képességének”. Műveiből az alábbi gondolatokat érdemes kiemelni:

„Létezik egy kis számú alapvetően fontos háborús alapelv, amelytől veszély nélkül nem lehet eltérni, ezzel szemben szinte minden esetben siker koronázta az alkalmazásukat. Az alkalmazási szabályok, amelyek nem működnek ezekenél az alapelveknél, szintén kis számúak, és ha olykor módosulnak is a körülmények miatt, általában iránytűként szolgálhatnak egy hadvezérnek, hogy segítségére legyenek a mindig nehéz és bonyolult feladata végrehajtásában, tudniillik, hogy sikeres hadműveletet vezényeljenek le a harcok zaja és zűrzavara közepette. A természetes tehetség a szerencsés ihletettség által néha éppen olyan jól tudja alkalmazni az alapelveket, ahogy az elméletileg képzett elme tenné.”⁵

„[A]rra a tehetségre, hogy egy hadsereg vezetője felmérje, milyen esélyeket kínálnak a terep adottságai és hogy villámgyorsan, mégis hideg fejjel felbecsülje egy harc összes váratlan fordulatát, csak hosszú gyakorlat és háborús tapasztalatok révén lehet szert tenni.”⁶

Mindkét gondolat arra utal, hogy noha a hadtudománynak vannak általános érvényű törvényei, azokat alkotó módon csak az a katonai vezető képes eredményesen felhasználni, aki felkészült arra és képes azok alkalmazására. Azaz felkészültség és képesség, vagy más szóval tehetség.

Nem tekinthetünk el Clausewitz véleményének ismertetésétől sem. Ő így fogalmazott: „Hogy a váratlanul vívott örökös harcban felülkerekedhessünk, két tulajdonságra van múlhatlan szükségünk: először is oly értelemre, mely a fokozott sötétségben sem nélkülözi a belső világosságnak bizonyos csekély fényét, mely minket az igazság felé vezet és másodsor bátorságra, hogy ezt a gyöngye fényt kövessük. Az elsőt képletesen a francia »coup d’oeil« (szemmérték), a másikat a »határozottság« kifejezés alatt ismerjük.”⁷

Ebben a fordításban a szemmérték azt a tehetséget jelenti, amely képes rendezni mindazon információkat, amelyek a katonai vezetőre zúdulnak, képes elválasztani a lényegest a lényegtelenről, és van bátorsága az ebből levont következtetéseket idővesztés nélkül parancsba foglalni.

⁵ JOMINI 1838: 9.

⁶ JOMINI 1849: 1.

⁷ CLAUSEWITZ 1917: 53.

A számunkra legfontosabb vélemény és példa ebben a kérdésben a hadvezér és költő Zrínyi Miklós (1620–1664) gondolatai és tettei. Több helyen és több megközelítésben is foglalkozik a katonai vezetővel szemben elvárt követelményekkel.

A katonai vezetés és a jó vezető Zrínyinél is meghatározó a harcban. Elvárás, hogy a hadvezér legyen képzett, rendelkezzen mesterségbeli tudással. Ismerje a csapatait és az ellenséget, tudja a rendelkezésére álló erőt hatékonyan használni. Emellett legyen elegendő harci tapasztalata. Ha mindkettő megvan – tapasztalat és képzettség – még nem biztos, hogy hadvezérnek is jó. Az igazi katonai vezetőnél a tapasztalat és a képzettség mellett szükség van arra is, hogy lássa a harci helyzetet, lássa annak változásait, legyen képes azokra gyorsan reagálni, legyen képes a helyzet megítélésére. Csak így képes olyan döntéseket hozni, amelyek elvezetnek a sikerhez.⁸

Zrínyi megfogalmazásában a helyzetmegítélés: „Mindent, valami az ellenség veszélyére és a tiednek hasznára vagyon, meg kell előbb gondolni, hogysen harcra mégyen a kapitány. Mert akkor osztán későn, és erőssége sincsen reá, és hogy ezt a kapitány gondviselését a hada is tudja, szükséges.”⁹ Amikor pedig számba vették a lehetőségeket, megfelelő döntésekkel irányítani kell a történeteket, a hadnagy legyen mindig „eszes nyughatatlanságban”.¹⁰

„Térjünk szónkra, és mondjuk, hogy valamint a diszciplína, az engedelmesség és a bátorság minden közvitéznek szükséges virtusuk, úgy az okosság, hadi értelem, akiből a győzelem származik, hadnagyoknak és vezéreknek szükséges attributumuk.”¹¹

Ez az a Zrínyi-gondolat, amely a hadi értelem fontosságáról szól. Arról a hadi értelemről, amelyet a tapasztalat, a felkészültség és a tehetség alapoz meg, és az állandó „szorgalmatosság” tart magas szinten. Ez azt is jelenti, hogy a katonai vezető ennek hiányában célját el nem érheti.

Zrínyi Miklós mozgalmas élete számos bizonyítékot szolgáltat arra, hogy esetében a „coup d’oeil” – nevezzük megérzésnek, előrelátásnak, stratégiai döntéshozatali képességnek, tehetségnek vagy ösztönnek – jelen volt, és meghatározó döntéseiben szerepet játszott. A következőkben ezekből a bizonyítékokból mutatunk be néhányat.

⁸ PERJÉS 1965: 255.

⁹ ZRÍNYI 2021: 113.

¹⁰ ZRÍNYI 2021: 35.

¹¹ ZRÍNYI 2021: 43.

A „coup d’oeil” Zrínyi Miklós döntéseiben

1661-ben említi Zrínyi egy levelében azt, „hogy a haza és az egész kereszténység számára milyen hasznos az a munka, amelyet nemcsak, hogy megkezdtem, de nagyobbbrészt majdnem be is fejeztem”.¹² Zrínyi-Újvár építéséről van szó, arról a hídfő erődről, amelyet Légrádtól ágyúlövésnyi távolságra, a Mura bal partján, azaz hódoltsági területen épített. Utóbbi tény számos bonyodalmat okozott, hiszen a törökök hivatalosan is tiltakoztak, és Bécsben sem volt maradéktalan az öröm. A vár azonban felépült, és Zrínyi előrelátását dicséri az a szerep, amelyet rövid létezése során betöltött a történelemben.¹³

Az erősség építésének indoklásában már felsejlik Zrínyi tehetsége, stratégiai döntéshozatali képessége. A vár építésének több indokát is felhossa, amelyben egymást követik a taktikai – közvetlen – és a stratégiai – hosszabb távú – előnyök.¹⁴ A közvetlen okok között említi a törökök érdeklődését a hely iránt, ami egy török erősség építésének tervét vetítette előre. Azaz Zrínyi megelőzte az ellenséget, így téve szert komoly stratégiai előnyre. A hely kiválasztásának további indoka a közeli légrádi vár romlása, a Légrád–Kotoriba között felállított hat őrhely kiváltása. Mindezek olyan érvek, amelyek elsősorban a Muraköz – azaz a Zrínyi-birtokok – védelmére mutatnak. Itt jön aztán Zrínyi stratégiai szintű gondolkodásának egyik szép példája, amikor a továbbiakban rámutat arra, hogy a várban elhelyezett katonaság képes blokkolni a török minden kezdeményezését akár Kiskomárom, akár Stájerország felé. Ez a hely arra is alkalmas, hogy kiindulási pontként szolgáljon a keresztény seregnek, ahonnan „Kanizsát, Berzencét, Segesdet és Szigetvárt biztonságból lehet támadni”.¹⁵ Látnoki szavak ezek, hiszen három év múlva szinte szó szerint bekövetkezik ez a támadás, a nevezetes eszéki hadjárat során.

A vár építése és a Muraköz védelmének kialakítása során szintén tapintható Zrínyi előrelátása. Olyan komplex védelmi rendszert épít ki, amelyben egymást erősítik a terep kihasználásával létrehozott műszaki záruk. Ahogy Ruzsonyi is írja egyik dolgozatában: „képesek legyünk rendszerben szemlélni a problémákat és/vagy történeteket, hogy felismerjük az elméleti összefüggéseket és képesek legyünk hatást gyakorolni a gyakorlati életre”.¹⁶

¹² ZRÍNYI 2003: 730.

¹³ HAUSNER–NÉGYESI–PAPP 2005: 837.

¹⁴ ZRÍNYI 2003: 726–727.

¹⁵ ZRÍNYI 2003: 727.

¹⁶ ESTERHÁZY 1989: 144.

A műszaki akadályok és záruk sora Légrad és Kotoriba között, mintegy 7 km-es szakaszon tette biztonságosabbá a Muraköz védelmét. Ebbe a rendszerbe tartozott Zrínyi-Újvár, a vár alatti átkelő jobb parti ellenerődje, a vár védelmét erősítő halastó, a Mura jobb partján telepített őrállások, a Zrínyi-árok és a felduzzasztott Kanizsa patak. Mindez olyan előrelátással és rendszerben, amely méltán nevezhető stratégiai előrelátásnak.

A már említett eszéki hadjárat megszervezése és kivitelezése kiemelkedő esemény Zrínyi Miklós életében, de az európai hadtörténelemben is párját ritkítja. 1664 telén (január 21. – február 15.) 240 km mélységben behatolva a hódoltsági területre jutott el Eszékiig. A cél az volt, hogy kedvező körülményeket teremtsenek Kanizsa elfoglalásához. Az eszéki híd felgyújtása, valamint több török erősség elpusztítása (Babócsa, Berzence, Barcs, Pécs városa, Baranyavár, Segesd) azt a stratégiai tervet készítette elő, hogy tavasszal legyen idő Kanizsa módszeres ostromára és visszafoglalására.

A vállalkozás nagyságát jelzi, hogy 25 ezer katonát (köztük több ezer lovast) kellett télen úgy vezényelni a harcba, hogy ellátásuk, egészségük – ezzel együtt harci moráljuk – ne szenvedjen csorbát. Ezt maradéktalanul ugyan nem sikerült teljesíteni (Pécs városának elfoglalásakor „a lerészegedett hajdúk s velük együtt a muskétások is, akik átfúrták a hordókat, állatok módjára henteregték a borban”), ezzel együtt a vállalkozás bravúros volt tervezésben és kivitelezésben egyaránt.¹⁷

Az eszéki híd elpusztítása sem nélkülözte a találékonyságot. Az erős és hosszú híd felgyújtása komoly előkészületet igényelt.¹⁸ Segítette a helyzet megoldását, hogy a Dráva befagyott és a mocsaras talaj is kemény volt. Így sikerült annyi nádat és rőzsét a híd alá hordani, hogy kettő nap alatt a híd porig égett.

A hadjárat induló és érkező bázisa Zrínyi-Újvár volt, amely ezzel már teljesítette a Zrínyi által évekkorábban megfogalmazott küldetésének egy részét. A támpontja volt egy olyan katonai vállalkozásnak, amely 26 nap alatt,

¹⁷ ESTERHÁZY 1989: 144.

¹⁸ „Február elsején tehát ráléptünk ama méltán csodálatot érdemlő eszéki hídra; ugyanis tizenkét láb széles volt, s amint magam kimertem, nyolcezer-háromszázharmincöt láb hosszú, valóban bámulatos munka, oly remekül megalkotva, hogy még egy véletlenül leejtett aprópénz sem került volna a híd alá, mivel nem sajnálva a fáradtságot, hajszálnyi hasadék nélkül illesztették össze a gerendákat. A hidat szélességében nyolc, szinte kő tömörségű oszlop tartotta, és hasonló oszlopok követték egymást minden ölnyi távolságban, hosszanti irányban is.” (ESTERHÁZY 1989: 144)

közel 500 km megtételével, 25 ezer katona mozgatásával érte el az egész Európát lelkesítő eredményt. Vannak olyan elemei ennek a hadjáratnak, amelyekre máig nem tudunk választ adni. Hogyan oldotta meg Zrínyi azt, hogy 12–15 ezer lónak legyen napi 240–280 mázsa zabja és 600–1400 mázsa szénája? Ez naponta 80–170 rakott szekeret jelent, ami 26 napra vetítve 2100–4400 szekér abrakot tesz ki.¹⁹ És ez csak a lovak ellátása, az emberekről nem is beszéltünk!

Mindent összevetve ebben a hadjáratban Zrínyi Miklós stratégiai gondolkodása, előrelátása fényesen megmutatkozott. Értékelte ezt az európai közvélemény is, hiszen üdvözölte a pápa, Lipót császár, XIV. Lajos francia király, de a spanyol király is. Utóbbi a korban legnagyobb elismerésnek tartott Aranygyapjas Rendet küldte el neki. Rölapok és újságok hirdették dicsőségét, neve Európa-szerte ismertté vált.

Már soha nem tudjuk meg, hogy Zrínyi-Újvár felépítése és a téli hadjárat mögött rejtőzött-e messzebbre mutató mesterterv. Az viszont ismert, hogy Zrínyi tudott sakkozni, stratégiai szinten gondolkozott, és nem volt híján az ősök tiszteletének. Így ír: „Mégis más hasonlatosságot mondok: hasonló a vitézség a sakkjátékhoz. Szemesnek kell lenni az embernek és gondosnak, minden gyalogra, minden lovasra, minden bástyára és minden egyéb fára minduntalan szorgalmatos gondot kell viselni. De mégsem elég ez. Valamint az maga fájára ember visel gondot, szintén úgy kell az ellenségére, és minden gyalognak s minden legalább való fának igyekezetét penetrálni és általjárni kellett, egyébiránt bizonyára egy rossz gyalog a királynak sakkmattot fog adni, azaz úgy megszorítja, hogy ki nem tud helyéből menni, hanem ott vesz.”²⁰

Egyféle logika mentén sorba rakva a tényeket, eljátszhatunk egy érdekes gondolattal. Zrínyi Miklós azzal, hogy megépítette Zrínyi-Újvárat, elfoglalta a sakktábla centrális mezőit, és megalapozta az eszéki hadjárat sikerét. A vár léte blokkolta Kanizsát, így a török egyik fontos játékosát tétlenségre kárhoztatta. Az eszéki hadjárat során – Pécs várának kivételével – az összes, Szigetvár biztonságában szerepet játszó várat elfoglalta, a török utánpótlást az eszéki híd felégetésével elvágta, azaz szabaddá vált az út Kanizsa ostromához. Mindezzel azt bizonyította, hogy ha minden jól alakul, és Kanizsa is elesik, a dédapa hősi halálának századik évfordulóján nem lehetetlen Szigetvár visszafoglalása sem.

¹⁹ PERJÉS 1965: 353.

²⁰ ZRÍNYI 2021: 120.

Összefoglalás

Rövid írásunkban arra törekedtünk, hogy felmutassuk a kiemelkedő katonai vezető egyik olyan tulajdonságát, amelyet nehéz pontosan megfogalmazni. Koroktól függetlenül több hadtudományi teoretikus is próbálkozott ezzel, több-kevesebb sikerrel. Véleményünk szerint a legpontosabb talán a stratégiai előrelátás, amely több, mint megérzés és több, mint ösztön. Olvasatunkban olyan tehetség, amely egyrészt született adottság, másrészt folytonos „szorgalmatosság”, azaz folyamatos tanulás, a megszerzett tapasztalatok alkotó alkalmazása. Persze az élethez, a sikerhez szerencse is kell. De aki nem készül fel a szerencse fogadására, annak Fortuna elengedi a kezét.

Zrínyi Miklós egész életében tanult, képezte magát és bízott szerencséjében. A sors fintora, hogy egy értelmetlen vadászbalesetben veszítette életét 1664. november 18-án. Perjés Géza írta korszakos művének utolsó bekezdéseiben: „E lehangoló vég után milyen vigasztalást meríthet az olvasó Zrínyi életéből? Úgy hisszük nagyon sokat. Mindenekelőtt az értelem világosságának vigasztalását, annak az értelemnek, amely ott ragyogott homlokán, és bevilágította hazánk történetének ezt a szomorú korszakát. Hiszen mint költő, mint filozófus, mint publicista, mint politikus, mint hadvezér, mint hadtudományi író oly páratlan gazdagsággal ontotta kincseit, hogy azok ragyogása három évszázad távlatából napjainkig is elhat.”²¹

Felhasznált irodalom

- DE JOMINI, Antoine (1838): *Précis de l'art de la guerre*. Ford. Tóth Ferenc (kéziratban a szerzőnél). Párizs.
- DE JOMINI, Antoine (1849): *Supplément au Précis de l'art de la guerre*. Ford. Tóth Ferenc (kéziratban a szerzőnél). Párizs.
- CLAUSEWITZ Károly (2013) [1917]: *A háborúról*. Magyarra fordította, észrevételekkel és magyarázatokkal ellátta báró Hazai Samu vezérezredes. Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság.
- ESTERHÁZY Pál (1989): *Mars Hungaricus*. Zrínyi-Könyvtár III. Főszerk. Klaniczay Tibor. Budapest: Zrínyi Kiadó.

²¹ PERJÉS 1965: 377.

- HAUSNER Gábor – NÉGYESI Lajos – PAPP Ferenc (2005): „Juhakol” a szőlőhegyen. Kísérlet Zrínyi-Újvár helyzetének meghatározására. *Hadtörténelmi Közlemények*, 118(3), 835–862.
- PERJÉS Géza (1965): *Zrínyi Miklós és kora*. Budapest: Gondolat.
- RUZSONYI Péter (2018): Rendszerben látni, rendszerben gondolkodni: stratégia és didaktika. *Börtönügyi Szemle*, 37(4), 77–87.
- SUNZI (2018): A hadviselés törvényei. In TOKAJI Zsolt – P. SZABÓ Sándor: *A kínai hadtudomány klasszikusai*. Budapest: Dialóg Campus, 23–67.
- SZUN PIN (2003): *A háború művészete*. Ford. Tokaji Zsolt. Pécs: Szukits Könyvkiadó.
- ZRÍNYI Miklós (2003): *Zrínyi Miklós összes művei*. Budapest: Kortárs Könyvkiadó.
- ZRÍNYI Miklós (2021): Vitéz hadnagy. In PADÁNYI József (szerk.): *Zrínyi Miklós hadtudományi munkái*. Budapest: HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó.